

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Ладиченка Віктора Валерійовича на дисертаційне дослідження Грищенко Анни Леонідівни на тему: «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Для українського суспільства проблема домашнього насильства залишається нагальною та підсилюється складним соціально-економічним становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав та способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Статистика соціологічних досліджень багатьох країн свідчить, що від проблеми домашнього насильства рівною мірою страждають усі без винятку країни з тією лише різницею, що окремі з них ведуть активну боротьбу для подолання цього негативного явища. Все це вимагає удосконалення комплексних заходів запобігання неправомірній насильницькій поведінці в сім'ї та побуті. До того ж наявні сьогодні методи, заходи та технології протидії домашньому насильству не можна визнати такими, що цілком відповідають суспільним потребам та очікуванням сподіванням. Така ситуація зумовлює науковців, практиків відшукувати найбільш дієві заходи запобігання цьому насильницькому неправомірному діянню, нейтралізація якого можлива шляхом здійснення послідовного правового та психологічного аналізу.

Особливого значення дисертаційне дослідження А.Л. Грищенко набуває у світлі прийнятого 20 червня 2022 року Верховною Радою України Закону «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», який повинен посилити правовий захист постраждалих і забезпечити їм доступ до правосуддя, дати змогу захистити українських

громадян, які постраждали від домашнього насильства не лише в Україні, а й за кордоном.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел, вітчизняного та міжнародного законодавства, статистичних матеріалів та власних емпіричних досліджень дисертантки.

Доведеність наведених дисертанткою висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. Зокрема, застосування *діалектичного* методу дозволило розглянути всі питання дослідження в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяло комплексному аналізу правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (розділи 1–3). *Історико-правовий* метод застосовано під час з'ясування стану наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, аналізу і систематизації нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділи 1.1, 1.2). *Герменевтичний* метод використано під час визначення таких дефініцій як «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», «домашній аб'юз», «правова охорона від домашнього насильства» (підрозділи 1.3, 2.1). Метод *правової семіотики* застосовано під час з'ясування сутності категорій, що формують концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділ 1.3.). За допомогою *формально-юридичного* методу розкрито поняття та правову природу правової охорони від домашнього

насильства, сутність та особливості адміністративної та кримінальної відповідальності за домашнє насильство, судову практику у провадженнях про правопорушення домашнього насильства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). *Статистичний* метод використано під час узагальнення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділи 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий* метод застосовано під час аналізу міжнародного та зарубіжного досвіду правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділ 3.1). *Методи моделювання, аналізу та синтезу* використані при розробці пропозицій щодо удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділ 1.3, 2.1, 2.3, 3.1).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні сутності та особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, а також формування пропозицій щодо удосконалення законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству.

Структура дисертації дозволила авторці повною мірою охопити предмет дисертаційного дослідження. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, яка налічує 252 найменування використаних джерел. Це свідчить про системне і повне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

У **вступі** здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження. Наведено обґрунтування авторської частки у спільних публікаціях з К.В. Катеринчук.

У **першому розділі** дисертації визначено теоретичні засади дослідження домашнього насильства, охарактеризовано стан наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства; з'ясовано нормативно-правове забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства, сформовано теоретико-методологічні підходи формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

У **другому розділі** дисертації визначено поняття та правову природу правової охорони від домашнього насильства; розкрито сутність та особливості адміністративної відповідальності за домашнє насильство; встановлено сутність та особливості кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

У **третьому розділі** дисертації проаналізовано міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства; здійснено аналіз судової практики у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Завершується дисертація розгорнутими висновками, у яких здійснено комплексний аналіз наукових праць та чинного законодавства, що визначають основні засади правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, виявлено основні недоліки законодавчого регулювання та сформульовано власні пропозиції і рекомендації, спрямовані на оптимізацію досліджуваної сфери суспільних відносин.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства; *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію

домашньому насильству; *правозастосовній діяльності* – для застосування уповноваженими суб'єктами норм чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству; *освітньому процесі* – під час розробки та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Кримінальне право» (акт про впровадження у освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну результатів дисертаційного дослідження від 14 травня 2024 року).

Отже, дисертація може виступати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень у сфері правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, а висновки та рекомендації, що сформовані авторкою, можуть бути враховані під час удосконалення чинного національного законодавства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 12 наукових публікаціях, серед яких: 4 наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 8 тез доповідей, які оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Таким чином, у дисертаційному дослідженні Грищенко Анни Леонідівни на тему: «Правове регулювання охорони особи від

правопорушень домашнього насильства» відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Характеризуючи сучасний стан розроблення проблеми домашнього насильства (с.29-40) авторка розкриває зміст сучасних наукових досліджень вітчизняних науковців, що працюють над зазначеною проблематикою. На с. 41 авторка приходить до висновку, що такий аналіз наукових досліджень дозволяє визначити безпрецедентний зріст домашнього насильства та наявність проблеми для всього суспільства, що свідчить про недостатню розробленість певних положень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Однак, на цьому підрозділ 1.1 (с.41) і закінчується, авторка не надала ефективних шляхів регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, тож, якими будуть такі механізми?
2. Розглядаючи основні тенденції сучасного стану правового регулювання й напрями наукових пошуків у сфері запобігання домашньому насильству (с.44-57) авторка вказує два етапи становлення нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Однак, в період 1991-2016 рр. в Україні було здійснено чимало кроків у сфері запобігання домашньому насильству, тому виділення саме таких етапів потребує поглибленого обґрунтування.
3. Розглядаючи теоретико-методологічні підходи до формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству на с.64 авторка полемізує з представниками лінгвокультурного підходу, які розуміють культуру як сукупність концептів та їхніх відношень. Концепти є основними комірками в ментальному світі людини, саме тому вони виступають частиною культури тієї нації, представником якої є особа. Дисертантка погоджується з твердженням, що концепт – це наче згусток у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини, в той же час, концепт – це те, за допомогою чого людина сама входить в культуру. Однак, поза увагою дисертантки залишилось питання характеристики правової культури та шляхів підвищення рівня загальної та правової культури особи, що вчиняє домашнє насильство. А це варто було б зробити, оскільки підвищення правової культури може бути одним із напрямів державної політики. Тож, якими, на думку авторки, можуть бути шляхи підвищення правової культури особи, що вчиняє домашнє насильство?

4. На с.67-68 авторка описує міжнародні стандарти та зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству, аналізує досвід багатьох країн. Проте, пропозиції з вдосконалення національного законодавства значно збагатили би зміст відповідного підрозділу роботи. Тож, які пропозиції до законодавства України можуть бути сформульовані на основі вивчення зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів у сфері протидії домашньому насильству?
5. Розглядаючи домашнє насильство як глибинний конфлікт (с. 91-92) авторка на с. 92 формулює пропозиції щодо вдосконалення диспозиції кримінально-правової норми статті 126-1 КК України. Однак, при формулюванні пропозицій поза увагою залишились інші складові указанного кримінального правопорушення: системність вчинення, кримінально-правова кваліфікація наслідків, конкретизація змісту форми об'єктивної сторони цього злочину тощо. Тож, якою є позиція авторки щодо оптимальної характеристики всіх складових

передбаченого статтею 126-1 КК України кримінального правопорушення.

6. Сформулювавши авторські підходи до поняття «кібернасильство» як форми домашнього насильства, авторка зазначила, що домашнє кібернасильство – незаконний моніторинг електронних акаунтів, копіювання листування, документів та фото інтимного партнера. Зазначено види домашнього кібернасильства: кіберхарасмент; тролінг; кіберсталкінг; порнопомста (с. 95). Зазначений перелік не є вичерпним та може бути доопрацюваний іншими видами дій, які можна віднести до «кібернасильства над жінками», наприклад, домагання сексуального характеру особи в мережі Інтернет, видавання кривдником себе за постраждалу особу тощо. Які можуть бути форми протидії домашньому кібернасильству?
7. У підрозділі 2.2. «Правова характеристика ознак домашнього насильства над жінками як соціального явища» (с. 102-107), авторка, проаналізувала адміністративне правопорушення домашнього насильства, що передбачено в ст. 173-2 КУпАП та виділила об'єкт правопорушення, об'єктивну сторону правопорушення, суб'єкт правопорушення та суб'єктивну сторону правопорушення. Розглядаючи види домашнього насильства щодо жінок (фізичне, економічне, психологічне, сексуальне), авторка розглядає об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, що має вияв у вчиненні будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Проте, авторка не визначила окремі форми насильницької поведінки, які можуть бути застосовані кривдником до жінки, а саме соціальна

ізоляція, залякування, виснаження, емоційні зловживання, економічні зловживання, шантаж, зловживання «правами» чоловіка, тощо. Доцільним було б надання авторкою більш широкого переліку форм насильства, та наведення дій, які включають у себе дані форми.

8. На с.151- 164 описується сучасна судова практика у провадженнях про правопорушення домашнього насильства, проте, залишилось не висвітленим питання, які правові механізми запобігання насильству щодо жінок можуть бути запропоновано у зв'язку з прийняттям Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»?

Водночас викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертації. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем, що мають суттєве значення для юридичної науки.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно викладені в опублікованих здобувачем наукових публікаціях.

Дисертація на тему: «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Грищенко Анна Леонідівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Національного університету біоресурсів

і природокористування України,

доктор юридичних наук, професор

Віктор ЛАДИЧЕНКО

